

SÖZLÜK

LÜGAT

TARİHİMİZDEN KELİMELER

1. BASKI

SÖZLÜK

TARİHİMİZDEN
KELİMELER

HAZIRLAYAN
MELİSA BULUT

ARALIK 2023

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	I
Bibliyografya	II
A-a	1
B-b	2
C-c	3
Ç-ç	4
D-d	5
E-e	6
F-f	7
G-g	8
H-h	9
I-ı	10
İ-i	11
K-k	12
L-l	13
M-m	14
N-n	15
O-o	16
Ö-ö	17
P-p	18
R-r	19
S-s	20
Ş-ş	21

T-t	22
U-u	24
Ü-ü	25
V-v	26
Y-y	27
Z-z	28

ÖNSÖZ

Tarihimizden Kelimeler isimli sözlük çalışması, Milli Eğitim Bakanlığının planladığı “Dilimizin zenginlikleri Projesi” kapsamında, Trabzon İl Milli Eğitim Müdürlüğünün düzenlediği “Sözlük Tasarım Yarışması”na katılım amacıyla Çayırbağı Çok Programlı Anadolu Lisesi öğrencisi Melisa BULUT tarafından hazırlanmıştır. Sözlük, yarışma kurullarına uyularak tarih alanına özgü 167 kelime ve belli kelimeleri tanıtan fotoğraflar ile oluşturulmuştur.

Sözlük, İslamiyet Öncesi Türk Tarihi’nden Türkiye Cumhuriyeti tarihini de içine alan döneme kadar kullanılan, tarihi terimler de diyebileceğimiz, kelimelerden oluşmaktadır. Sözlükteki bazı kelimelerde görseller kullanılmıştır. Bu görseller ile kelimenin göz önünü getirilmesi, zihinde canlandırılması amaçlanmıştır.

Bu sözlük; tarihimize, tarihimizin zenginliği olan dilimize sahip çıkılmasında faydalı olacağı düşünülmüş ve hazırlanmıştır. Ziya Gökalp’in “Türklüğün vicdanı bir, dini bir, imanı bir; fakat hepsi ayrılır, olmazsa lisanı bir.” Sözünde de belirttiği gibi dilimizin bütün zenginliklerine sahip çıkmalı ve bu konuda duyarlı olmalıyız.

BİBLİYOGRAFYA

Örnekleriyle Türkçe Sözlük I-II-III-IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004

Türkçe Sözlük I-II, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1988

Tarih Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981

A-a

Abdal: *Anadolu'da yaşayan bir oymağın adı ve bu oymağa mensup kimse.*

Abbas: *Arslan, sert, haşin, boyun eğmez, çatık kaşlı(kimse).*

Âbgün: *Su renginde mavi, gök.*

Alp: *Yiğit, bahadır, kahraman, cesur, pehlivan.*

Alp

Ahi: 1. *Ahilik ocağından olan kimse.*
2. *Eli açık, cömert.*

Ahilik: *Kökü eski Türk töresinde olan ve Anadolu'da yüksek bir gelişim gösteren esnaf, zanaatçı, çiftçi gibi bütün çalışma kollarını içine alan ocak.*

Aş: *Piştirilerek hazırlanan yemek.*

Aybars: *Ay gibi parlak ve güzel, pars gibi yırtıcı.*

Aybala: *Ay gibi çocuk ay gibi parlak ve güzel çocuk.*

Ayberk: *Güçlü.*

Ayça: *Yeni ay.*

Ayhan: *Büyük hükümdar.*

Ata: 1. *Baba*
2. *Dedelerden ve büyük babalardan her biri.*

Ahilik

B-b

Bahadır: *Yiğit cesur kahraman.*

Baççı: *Vergi alan, haraç alan.*

Bala: *Yavru, çocuk, bebe.*

Bartu: *Servet, zenginlik.*

Batu: *Üstün olan, kazanan.*

Batur: *Bahadır.*

Bahadır

Bala

C-c

Cabir: *Kırıkçı, çıkıkçı.*

Cad: *Ekmek.*

Canbolat: *Canı, özü çelik gibi güçlü kimse.*

Cafer: *Küçük ırmak.*

Calp: *Güçlü.*

Caşıt: *Casus.*

Cengâverlik: *Kahramanlık, yiğitlik.*

Cebelî: *Tımar ve zeâmet sahiplerinin savaş zamanında hazırladıkları silahlı ve zırhlı asker.*

Cenk: *Savaş.*

Cafer

Cenk

Ç-ç

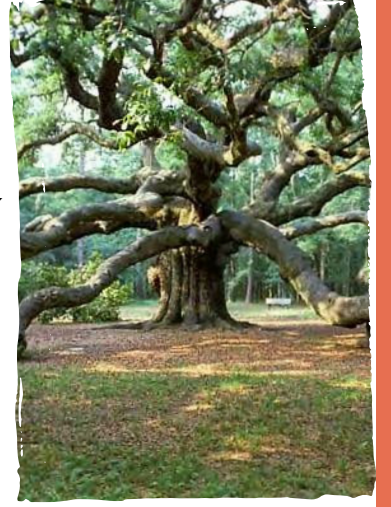

Çaçaron: Çok konuşan, geveze.

Çakır: Mavi ile yeşil arasında, mavi benekli, gri (göz rengi için).

Çetin: Sert, inatçı, azimli, sarp.

Çolpan: Gözleri uzağı iyi gören; çoban yıldızı.

Çınar

Çınar: 1. Eski Türklerde dağ tanrısı
2. Uzun seneler yaşayan bir ağaç türü.

Çayka: Osmanlı İmparatorluğunda kullanılan bir gemi çeşidi.

Çayka

D-d

Dadaş: 1. Erzurum ve çevresinde kullanılan hitap sözü.

2. Delikanlı babayiğit kimse.

Derviş: Hoşgörülü olan kişi.

Devin: Kımıldanış, hareket, gayret.

Deviner: Emek gösteren yiğit.

Dikmen: Dağın en yüksek noktası, yayla.

Dumrul: Dede Korkut hikâyelerinde geçen bir isim.

Dündar: Birliği korumakla yükümlü asker.

Derviş

Dumrul

E-e

Ecevit: *Çalışkan, çevik, sinirli.*

Edgü: *İyi olan.*

Efe: *Yiğit.*

Efser: *Padişah tacı.*

Erdinç: *Sağlam.*

Erhun: *Hun yiğidi.*

Erhan: *Hükümdar.*

Ertuğrul: *Temiz kalpli yiğit.*

Efser

Erhun

F-f

Fakih: *Anlayışlı kimse, fıkıh bilgini.*

Fakı: *Eskiden Anadolu'da köy imamı ve öğretmen gibi okumuş adamlara verilen ad, unvan.*

Faça: *Yelkenin geriye doğru gitmesini sağlayan bir yelkenli manevrası.*

Faça

Fahiş: *Çirkin, ahlaksız, edep ve terbiye ye uygun olmayan.*

Fatih: 1. *Fetheden bir ülkeyi alan.*
2. *İstanbulu fetheden Sultan Mehmet Han'ın lakabı*

Ferman: *Buyruk, emir; Padişah emri.*

Ferman

G-g

Gar: *İN, mağara.*

Gergi: *İşkence aleti.*

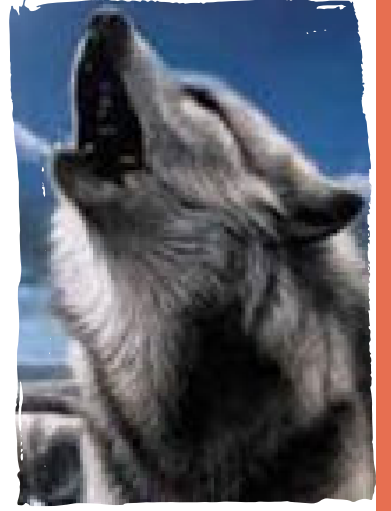
Gezlik: *Eğri kılıçların ağız kısmı.*

Gökbörü: *Bozkurt.*

Gökmen: *Mavi gözlü sarışın.*

Gürbüz: *Güçlü ve iyi gelişmiş, sağlam, iri, sağlıklı, sıhhatli.*

Gaza: *Allah yolunda İslam düşmanlarıyla yapılan savaş ve kazanılan üstünlük.*

Bozkurt

Gaza

H-h

Han: 1. Eski Türklerin devlet teşkilâtında hakana bağlı.

2. derecedeki devlet başkanı veya bağımsız küçük beylerin başkanı, hükümdar, sultan.

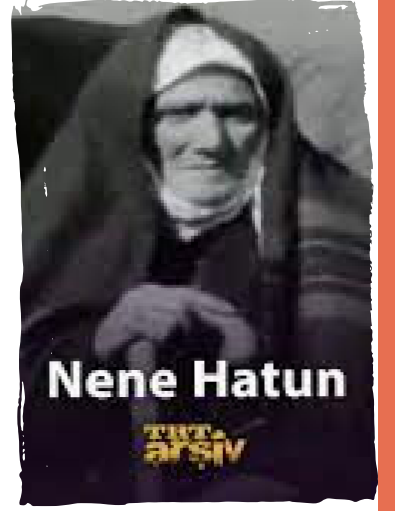
Hâtun: Kadın, hanım.

Herif: İnsanda şüphe uyandıran veya davranışları kaba, bayağı olan adam.

Heftgâh: Türk musikisinde bir makam.

Hemsal: Yaşıt.

Hun: Hun Türkleri ve bu milletin soyundan olan.

Hatun

Hun

I-H

Iğıl: *Belli olmayacak kadar yavaş akan su.*

Irgamak: *Çabuk olmak, davranmak.*

Ira: *Karakter, seciye.*

Islahât: *Düzenleme veya iyileştirme işleri, reform.*

Iğıl

Islahat

İmece: *Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve işlerini sıra ile bitirmesi.*

İlteber: *Tarihte Uygur beylerine verilen unvan.*

İlig: *Uygur, Karahanlı ve Selçuklularda hükümdarlara ve şehzadelere verilen unvan.*

İvgi

İttihat: *Birleşme, bir olma.*

İvgi: *Ağaç oymakta kullanılan alet.*

İzan: *Anlayış, zekâ, kavrayış.*

İzdivaç: *Evlenme.*

İzhar: *Gösterme, meydana çıkartma.*

İttifak: *Uyuşma, bir söz üzerinde anlaşma.*

İttifak

K-k

Kaan: *Hükümdar, han.*

Kadı: *Hâkim. Davaları ve uyuşmazlıkları şeriata ve örflere göre halleden ve adli yetkileri olan kimse.*

Kadırga: *Hem yelken hem de kürekle hareket edebilen eski savaş gemisi.*

Kadırga

Kam: *Şamanizm'de din adamı.*

Kurgan: *Mezar.*

Kımız: *Kısrak (at) sütünün mayalanmasıyla elde edilen az alkollü bir Türk içkisidir.*

Kızılalma: *1. Yeryüzündeki bütün Türkleri birleştirip büyük bir imparatorluk kurma ülküsü.*

2. Osmanlı Türkleri tarafından Roma ve Viyana şehirlerine verilen sembolik ad.

Kurgan

Lahit: *Kenarları taş, tuğla ve harçla örülmüş, üstü tonoz ve kapakla kapatılmış olan mezar; mezar, kabir; sanduka.*

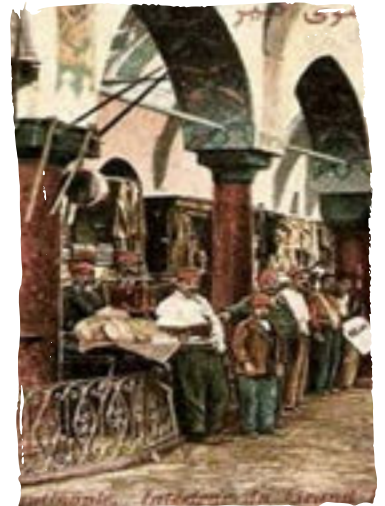
Lala: *1. Bir çocuğu koruyup gözetmek, eğitmek ve gezdirmekle vazîfeli kimse.
2. Şehzâdelerin eğitimi ve yetiştirilmeleri ile vazifeli kimse.*

Lahit

Levent: *1. Eskiden Venediklilerin maaşla kullandıkları asker.
2. Osmanlılarda donanmada gemicinin savaşçı olarak hizmet gören askerî sınıf.*

Lonca: *1. Aynı meslekten kimselerin, bir pîrin yönetimi altında meydana getirdikleri özel dernek, esnaf derneği.
2. Bu dernek üyelerinin belli zamanlarda toplandıkları yer.*

Lonca

M-m

Mancınık: 1. Topun icadından önce kale bedenlerini dövmek için ağır taşları fırlatmaya yarayan yaylı alet. 2. Su dolabı. 3. İpekçi çıkırığı. 4. Büyük sapan.

Matrakçı: Osmanlı Ordusu'nda acemi askerlere matrak adı verilen ucu topuzlu değneklerle eğitim yaptıran kimse, talimci.

Mancınık

Melik: Hükümdar, hâkan, pâdişah.

Menşur: 1. Neşredilmiş, yayınlanmış, yayılmış, dağıtılmış.

2. Pâdişah tarafından verilen vezirlik, müşirlik rütbesinin fermânı; ferman.

Milis: 1. Savaş sırasında orduya yardımcı olmak üzere toplanan yarı askerî sivil kuvvet, halk gücü. 2. Bâzı ülkelerde yardımcı güvenlik kuvveti.

Mîrâhûr: Sarayda at işlerine bakan yüksek memur; hasahirin âmiri, imrahor.

Melik

N-n

Nafia: *Bir yeri bayındır duruma sokmak için yapılan işlerin bütünü, bayındırlık işleri.*

Nasbetmek: *Bir vazifeye tayin etmek; bir işe koymak yerleştirmek; tayin etmek.*

Nefiy: 1. *Sürme, sürgüne gönderme, başka bir yerde oturmaya mecbur etme, sürgün.*
2. *Olumsuzluk, olumsuz kılma.*

Nemçe

Nemçe: *Osmanlıların Almanya, Avusturya ülkelerine ve halkına verdikleri ad.*

Nizâmiye: 1. *Tanzimat devrinde kara ordusu.*
2. *Askerlik işleri dâiresi.*
3. *Kışla ve garnizonlarla giriş kapısı, nizâmiye kapısı.*

Nizamiye

O-o

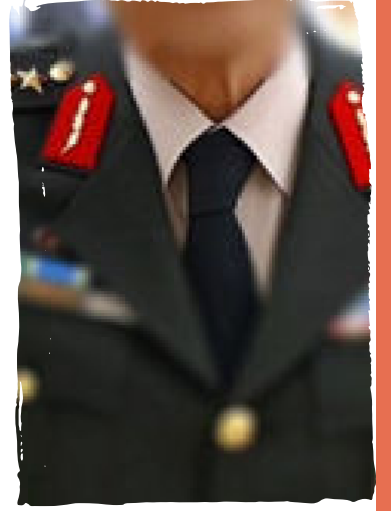

Oligarşi: *İktidârın birkaç kişinin veya bir sosyal sınıfın elinde bulunduğu siyâsi rejim.*

Oramiral: *Deniz kuvvetlerinde en yüksek rütbeli amiral.*

Orducu: *Osmanlı İmparatorluğunda sefere çıkan ordunun, yol boyunca her türlü ihtiyaçlarını sağlayan bir kısım esnaf ve zanaatçıdan kurulu geri hizmet birliği.*

Otlakiye: *Osmanlı döneminde, devlet malı otlaklarda yayılan hayvanlardan alınan vergi.*

Oramiral

Orducu

Ö-ö

Ög: *Akıl, hatır, zihin.*

Önerge: *Meclis, kurultay, vb. toplantılarda bir konu hakkında, üyelerden biri veya birkaçı tarafından başkanlığa verilen ve oya konularak bir karara bağlanması istenen teklif, tahrir.*

Ören: *Eski zamanlardan kalma kent, kale ve duvar yıkıntıları.*

Ören

Örf: *Kanunlarla belirlenmemiş olduğu hâlde halkın kendiliğinden uyduğu kuralların hepsi, gelenek ve görenek, âdet.*

Öşür: *1. Onda bir on parçadan bir parça.
2. İslam hukukuna göre toprak ürünlerinden alınan bir vergi, aşar.*

Özerk: *Belirli sınırlar içinde yasaya bağlı olarak, kendi kendini yönetme hakkına sahip olan (topluluk, kurum, kuruluş vs.) muhtar, otonom.*

1/10 vergi

Öşür

P-p

Pakt: *Antlaşma.*

Palaska: *Askerlerin bellerine veya çaprazlama olarak göğüslerine taktıkları, üzerinde fişeklik, kasatura v.b.ni koymak için özel yerler bulunan kösele kayış.*

Pâye: *1. Unvan ve memuriyet derecesi.
2. Mertebe, derece, değer, rütbe, İtibar.
3. Makam, mevki.*

Pâyitaht: *Başkent, başşehir.*

Piyade: *1. Yaya askerlerin meydana getirdiği sınıf.
2. Bu sınıftan olan asker.
3. Santraç oyununda ön sıraya dizilen taşların her biri, piyon.
4. Bir çift kürekle çekilebilen küçük kayak.
5. Bilgisi az olan kimse.
6. Yaya, yayan yürüyen kimse.*

Pâyitaht

Piyade

R-r

Râyet: *Sancak, bayrak.*

Reâyâ: *Bir hükümdarın yönetimi altında bulunan, vergi ödeyen halk.*

Reisülküttap: *1. On yedinci yüzyıla kadar Divan-ı Hümayûn kâiplerinin başı.
2. Tanzimat'tan önce Osmanlı Devletinin dışişleri bakanı.*

Râyet

Ricâl: *1. Erkekler.
2. İleri gelenler, devlet adamları, yüksek makamlardaki devlet memurları.*

Riyala: *Osmanlı donanmasında tuğ amirale verilen ad.*

Reâyâ

S-s

Satrap: *Eski İran'da il yöneticisi, vali.*

Sefârethane: *Elçilik, sefirlik. Elçilik binası.*

Sekbân: *Osmanlılarda sınır boylarında görev yapan bir asker sınıfı.*

Sekbân

Sorguç: *1. Bâzı kuşların tepelerindeki tepelik, uzunca tüy.*

2. Başa takılan tuğ, çelenk.

Sulhnâme: *İki taraf arasında varılan barış şartlarının yazıldığı kâğıt.*

Sultanlık: *1. Padişahlık, hükümdarlık.*

2. Sultanın yönetiminde bulunan ülke.

3. Güzel bir şeye ulaşma, rahat yaşama hâli.

Sorguç

Şad: *Sevinçli, neşeli, bahtiyar, mutlu, mesrûr, mahzûz.*

Şaman: *Şamanlık, dîninde din adamlarına verilen isim, kam.*

Şâri: *1. Kanun ve nizam koyan.
2. İslâmî hükümlerin sâhibi olan Hz. Muhammed (S.A. V.)*

Şaman

Şehzâdelik: *1. Şehzâde olma hâli.
2. Şehzâdenin vazîfesi.*

Şevketpenâh: *Şevketlerin, büyüklüğün bulunduğu yer, (Pâdişah için kullanılır).*

Şûrâyıdevlet: *Devlet şûrâsı, Danıştay; En yüksek derecedeki idârî yargı kuruluşu.*

Şûrâyıdevlet

T-t

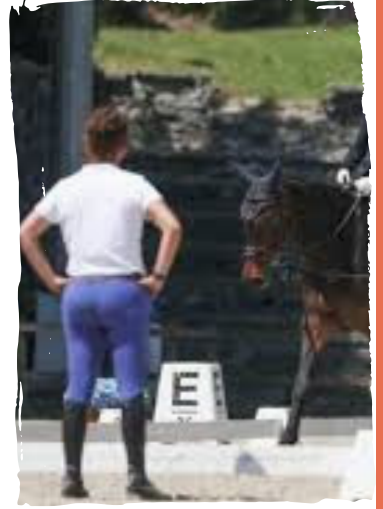

Taycı: *Osmanlılarda has ahır için tay yetiştiren kimse.*

Tarhan: *İslamiyet'ten evvel Türklerde "bey" manasında kullanılan bir asalet ünvanı.*

Teçhiz: *Donatma, lüzumlu şeyleri tamamlama.*

Telhisçi: *Sadâretten pâdişaha sunulacak yazıları özetlemekle vazîfeli kimse.*

Taycı

Töre: *1. Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş, davranış ve yaşama şekillerinin, kurallarının, görenek ve geleneklerinin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların tamamı.*
2. (Dar anlamda) Bir toplumdaki ahlâki davranış şekilleri.

Tuğ: *Eskiden, mirliva, sancak beyi, beylerbeyi, serasker vezir, sadrazam vb. devlet büyüklerine rütbelerine göre çeşitli sayılarda verilen atkuyruğu kılından yapılmış sorguç, rütbe gösteren alâmet; sembol; bayrak.*

Tuğra: *1. Osmanlı İmparatorluğu zamanında resmî yazılara veya paraların bir yüzüne çekilen ve pâdişahın adının yazılı bulunduğu özel şekilli işâret; pâdişah mührü.*
2. Mühür, nişan.

Tuğra

T-t

Tûran: 1. Eski İranlılarca, Türklerin Orta Asya'daki en eski yurtlarına verilen isim.

2. Türklerin yeryüzünde yaşadıkları bütün ülkelerin toplamı, yani birleşik tek ve büyük Türk vatanı demektir.

Tûran

Tûrancılık: Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım.

Türk: 1. Eski ve zengin kültürü, yiğitliği, ağır başlılığı, yurt severliği ve gönül yüceliğiyle tanınan, çok eski çağlardan itibaren Orta Asya'daki ana yurdundan türlü yönlerle yayılarak büyük devletler kuran ve bugün Asya ve Doğu Avrupa'ya kadar çeşitli alanlarda yetişmiş bulunan Türkçe'nin çeşitli lehçelerini konuşan büyük bir milletin adı ve bu milletten olan kimse.

2. Kuvvetli, yiğit, mert.

3. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan millet ve bu milletten olan kimse, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan kimse.

Türk

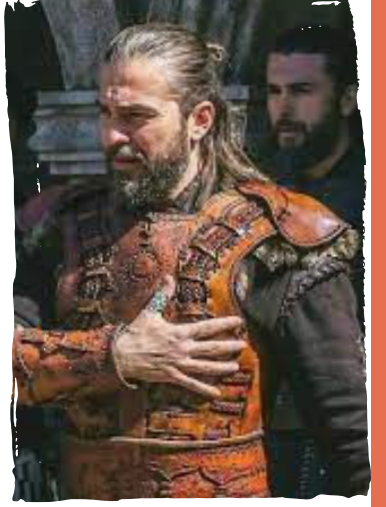
U-u

Uçbeyi: *Türk devletlerinde sınır boylarındaki eyâlet ve sancakların sivil ve askerî idaresinden sorumlu olan vazifeli.*

Ulak: *Haber getiren kimse, haberci.*

Ulûfe: *Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen maaş; sipahî ve yeniçerilere verilen maaş.*

Uçbeyi

Ululuk: *Büyüklik, yücelik, azâmet.*

Ulus: *1. Millet, cemaat, halk, kavim.*

2. Oymakları meydana getirdiği topluluk.

Us: 1. Akıl; zekâ.

2. Fikir, düşünce.

3. Edep, terbiye.

4. Yavaşlık, durgunluk.

Uygur: *Orta Asya'da büyük bir devlet ve medeniyet kurmuş olan Türk boyu.*

Ulak

Ülkü: İnsanı umut içinde yaşatan, ruhunu güçlü tutan, her vakit erişilmeyen ve uğrunda fedakârlıkta bulunulmaktan çekinilmeyen yüce dilek, hedef, gaye, ideal.

Ülküdaş: Aynı ülküyü, aynı ideali paylaşanlardan her biri.

V-v

Vak'anüvis: *Zamanın olaylarını yazan resmî devlet târihçisi.*

Vakkas: *Savaşçı, okçu.*

Vasiyet: *Bir kimsenin, ölümünden sonra yapılmasını istediği şey.*

Vedânâme: *Diplomaside, kendisinin veya selefinin vazîfesinin sona erdiğini bildirmek için, elçi tarafından bulunduğu memleketin devlet başkanına sunulan mektup.*

Vak'anüvis

Vakkas

Y-y

Yağız: 1. Kızıl ile kara arası renk, esmer.
2. Tüyü parlak siyah (at).
3. Yiğit

Yabgu: Eski Türk devletlerinde hükümdar mânâsında kullanılan unvan.

Yamak: 1. Yardımcı, kalfa; uşak.
2. Yeniçeri ocağı ile topçu, kumbaracı gibi askerî kuruluşlarda asker adayı.

Yazıt: Yazılı taş, kitâbe.

Yörük: Hayvancılıkla geçinen, Türkmen boyu ve bu boydan olan kimse.

Yağız

Yazıt

Z-z

Zâbit: Rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan asker, subay. İdare etmek kabiliyeti olan, dediğini yaptıran.

Zaptiye: Osmanlı İmparatorluğunda toplumun güven ve emniyetini sağlamakla vazîfeli askerî polis teşkilatı.

Zeâmet: Büyük tımar.

Zapturapt: Dirlik, düzen disiplin âsâyiş, intizam.

Zemberekçi: Yeniçeri ocağının düşman askerlerinin zırhlarını delip geçen zemberek, ok kullanan kişi.

Zaptiye

Zemberekçi

ÇAYIRBAĞI ÇOK PROGRAMLI ANADOLU LİSESİ

Bu sözlük; tarihimize, tarihimizin zenginliği olan dilimize sahip çıkılmasında faydalı olacağı düşünüülerek hazırlanmıştır. Ziya Gökalp'in "Türklüğün vicdanı bir, dini bir, imanı bir; fakat hepsi ayrılır, olmazsa lisanı bir." Sözünde de belirttiği gibi dilimizin bütün zenginliklerine sahip çıkmalı ve bu konuda duyarlı olmalıyız.

ARALIK 2023